

## Majtényi László: Az információs szabadságok\*

Könyvünk szerzője, Majtényi László, az állampolgári jogok biztosa témájában kifejtett munkássága – monográfia és a hazai intézményteremtéshez jelentősen hozzájáruló szakmai javaslatai után – az *információs jogok* témakörében, új jogterületen folytatta tudományos tevékenységét. Munkássága itt összeér adatvédelmi biztosi közjogi funkciójával, azonban ezen publikációt illető reflexió vonatkozásában véleményem szerint szem előtt tartandó, hogy az információs szabadságjogok és az adatvédelem egyaránt roppant gyakorlatias jogi kérdéseknek minősülnek – éppen jogállamokban. Ezen a jogterületen az elméletnek gyakorlati értéke van, s a gyakorlat maga szüli az elméletileg reflektálandó kérdéseket. Magam elfogadom, hogy a jogtudomány nemcsak, sőt, talán elsősorban nem is tisztán elméleti diszciplína, hanem egy sajátos alkalmazott tudomány, amely döntően a joggyakorlatra vonatkoztatott. Az azonban elméletileg diszkrétandum, hogy az itt lévő joganyag milyen természetű. Voltaképp a könyv tárgyáról, a polgári szabadságról van szó, illetőleg ennek egymással összefüggő két területéről, melyet kölcsönös feltételezettség-ellentét-egyensúly és komplementaritás egyaránt jellemez.

Az *információs szabadságot* ugyanis nem minden államhatalom kedveli, sőt, az erős vagy egyenesen arrogáns államok megtagadják, legyengítik, átértelmezik. Az *adatvédelem* kevésbé veszélyes az állampolitikai döntéshozók bizonyos információs monopoligényére, ma már de iure egy új jogágot is jelent, éppen ezért jogelméleti szempontból érdemes figyelembe vennünk, hogy ez milyen sajátosságokkal bír. Jogági szintű, törvényi és rendeleti részletes szabályozások jellemzik az adatvédelmet, melyet ún. szektorális jogszabályi háló (például banktitok, biztosítási titok, közvetlen üzletrész stb.) vesz körül. Jogpozitivisták igényeket is kielégítő jogdogmatikai kidolgozottsága ellenére időrőlidőre kétségessé válik *alapjogi* minősítése. Ez pedig veszélyeket hordoz, mutat rá Majtényi. „Azzal jár, hogy az adatvédelmet elszakítják az individuum elidegeníthetetlen jogától, ami megváltoztatja a jogosultság szerkezetét. Nem vezet máshova az alapjogi szabályozási logika

\* Majtényi László: *Az információs szabadságok*, CompLex Kiadó, Budapest, 2006, 485 oldal.

elutasítása, mint az érdekek (jogi érdekek) egyensúlyának kereséséhez, az önrendelkezés, az egyén jogai elsőbbségének feladásához. A szektorális szabályok kevésbé vannak tekintettel az alapjogi jellegre, ezt az adatvédelmi biztosok szóvá szokták tenni.”<sup>[1]</sup>

Részletes tárgyi kifejtésben és széleskörű nemzetközi kitekintéssel tárgyalja a mű a közérdekű adat, személyes adat, érzékeny adat, nyilvános adat és a titok történeti, logikai és fogalmi problémáit, miként ezek alkalmazása már végképp a gyakorlat izgató világába vezet át minket: szakjogi praktikák és mechanizmusok, híres precedensek és elriasztó esetek világába.

Maradjunk azonban a jogelméletileg is érdekes vonatkozásoknál. E tekintetben nem hallgatnám el, hogy szakkritikai és ismeretelméleti szempontokból fűztem<sup>[2]</sup> és fűznék kritikai megjegyzéseket munkájához.

Jól érzékeli az *alkotmányos forradalom* bevallott paradoxonát Majtényi, amikor a következőképpen ír: „A jogállami forradalom közjogi műve... sértetlen maradt eddig [2006-ig – Sz. P.], (ami a magyar történelemben magában bámulatra méltó), de erkölcsi forradalomként – mivel ellentétben a 48-as forradalommal nem emelte ki a nemzetet a korábbi vircsaftból – csúfos véget ért, ez pedig közjogi eredményeit is veszélyezteti.”<sup>[3]</sup> Miközben elvitathatatlan eredménye e folyamatnak szerinte is a parlamentáris kormányforma, a személy sérthetlensége és az információs szabadságjogok, vagy éppen az actio populáris, tehát a bárki által megtámadható jogszabályok AB felülvizsgálatának jogvédelmi lehetősége vagy a nép ügyvédje intézményének 1995-ös bevezetése, mégis látni kell: alulról jövő (vagy onnan erősen támogatott igényű) népfordalmunk 1989-ben valóban nem volt, szemben 1848-cal. Ez szerintem, részben az államszocialista rendszer magyarországi típusváltozatának teljesítményeiben kap magyarázatot,<sup>[4]</sup> részben abban a körülményben, melyet Majtényi úgy ír le, hogy túlzottan nagy jelentőségű konzekvenciákat – eltérően tőlem – annak nem tulajdonít („A jogállami forradalom egyik világtörténelmi furcsasága, hogy a régi, az új és az elegyes elit minden csoportja számára a játszma végösszege pozitív.”<sup>[5]</sup>)

Interpretációjában olyan szoros a kapcsolat 1989-cel, hogy: „A szűken vett információs jogokat, a személyes adatok védelmét és az információs szabadságot a Harmadik Köztársaságot megalapító jogállami forradalom hozta el nekünk, és örökösei azok, akik igyekeznek minél többet visszavenni belőle. [...] A pártállam információs filozófiáját kellett ellenkezőjére változtatni: *átláthatatlan állam – átlátható állampolgár vs. átlátható állam – átláthatatlan állampolgár*” – szól kétségtelenül jól hangzó formulája.<sup>[6]</sup> A megfordíthatóság tézisének azonban elméletileg differenciálnunk, az összehasonlíthatóságot pontosítanunk kell. Hiszen

[1] Majtényi, 2006, 23–24.

[2] Szigeti, 2008, 21–22. és 284–286.

[3] Majtényi, 2006, 17.

[4] Lásd e rendszer típusajátosságait, történelmi helyét és értékelését két átfogó tanulmányomban: Szigeti, 2007a, 13–52, és Szigeti, 2007b, 256–273.

[5] Majtényi, 2006, 19.

[6] Majtényi, 2006, 14. és 17.

az állam – a weberi értelemben vett politikai kapitalizmus mai, magyarországi rendszerében – sem átlátható és a polgár sem átláthatatlan.

Valóban az államtípus és a politikai berendezkedés megváltozása vonja maga után e jogterület – személyes adatok védelme és közérdekű adatok nyilvánossága – kialakulásának szükségességét a megreformálandó jogrendszerben.

Ad 1. Mindezt azonban nem függetlenül a magántulajdon és magántulajdonos magánügyén személyes adatai védelméhez fűződő új igénytől, szükséglettől, amely az előző rendszert ab ovo nem jellemezte, de épp ezért a maival azonos módon nem is jellemezhetette. Az állampolgár személyi tulajdona az előző rendszerben nem vagy csak erősen korlátozottan válhatott tőkésíthető magánvagyonná. A személyes szabadságoknak éppen ezért máshol húzódnak a határai egy köztulajdonra és közösségiségre,<sup>[7]</sup> és szükségképpen másutt a magántulajdonra és individualizmusra építő – bármilyen – berendezkedések esetében. Ez egy rendszerspecifikus, strukturális összefüggés, amely legyengíti a megfordíthatóság tézis érvényességét.

Ad 2. Továbbá, ami az információs jogokat illeti, ennek alighanem éppennyire fontos a technikai összetevője, mint a társadalmi-politikai: ugyanis az információs adattárolást, adatkezelést, feldolgozást és továbbítást lehetővé tevő mikroelektronikai forradalom új kihívások elé állította a jogalkotást és a jogalkalmazást. Éppen azért, mert a technika társadalmi felhasználása nyomán az emberi érintkezés új társadalmi formái alakulnak ki (e-mail, internet, zárt láncú hírlevelek, hálózatok), míg régiek eltűnnek, vagy legalábbis háttérbe szorulnak. Gondoljunk csak az elektronikus levelezés „időn kívüli” jellegére – majdnem egyidejű kapcsolat a küldő és a fogadó ágens között – minek következtében a hagyományos postai levelezés, ha nem is egészében, de nagyrészt okafogyottá válik. A társadalmi érintkezés ezen új módjai pedig kiváltják a terület jogi szabályozásának igényét. Mégpedig a minőségi ugrás értelmében, amely a nyolcvanas évek derekán nem volt olyan mértékben napirenden, mint fél évtizeddel később. A technikai forma persze valóban a kulturális és társadalmi forma meghatározottság keretei között tör magának utat – ahogy ezt a szerző a privacy jelenségének kulturális meghatározottsága tekintetében szépen bizonyítja is.<sup>[8]</sup> Ekként alapozódott meg és rakódott le, s valóban éppen a múlt (1948–1988 közötti időszak) tagadásaként és az információs forradalom hatására az új jogág. S bár az átlátható államot – gondoljunk az üvegzszeb programok illékonyosságára vagy a párt és kampányfinanszírozás-téma „anomáliáira”, a mechanizmussá terebélyesedett korrupció jelenségére, vagy a szervezett bűnözés és a politika néhol manifesztálódó, másutt látens kapcsolatára<sup>[9]</sup> – sokkal kevésbé vehetjük tény-

[7] Azt, hogy hogyan jellemezhető az államszocializmus magyar változatának köztulajdonisága, és mennyiben voltak jelen a mindennapi életben a közvetlen társadalmiság elemei, részletesen taglaltam tanulmányomban. (Szigeti, 2007a, 21–22, 23–48.)

[8] Majtényi, 2006, 41–46.

[9] Olajszőkítés; off-shore cégek (pl: az átláthatatlan polgár eszménye alighanem belejártszik abba, hogy a szent és sérthetetlen magántulajdon gyakran offshore cégekben rejtőzködhet az adózás és a közhatalom legális kontrollja alól).

nek, mint progresszív ideának, mégis elfogadjuk, hogy a polgári demokratikus jogállami értékrend értékes, oltalmazandó és éppen a jogellenes visszaélésektől megvédendő jogág területére léptünk a közérdekű adatok nyilvánosságával és a törvényileg behatárolt titokvédelemmel.

Ezek a jogok akkor is jogállami értéknek kezelendők, ha az elektronikus levelezés vagy mobiltelefon használat titkosszolgálati ellenőrzését – nem is beszélve most a személyi számítógépekbe jogellenesen küldhető, észrevétlenül beépülő kémprogramokról – éppúgy titkos hivatalok és azokat felügyelő politikai titokgazdák (NBH-t vezető miniszter) felügyelik, ahogy a kontroll korábbi, technikailag kezdetlegesebb formáit is de iure, névlegesen összhangba lehetett hozni a törvényességgel. Azok az állambiztonsági hálózatok és technikák, melyekről Kenedi János (2001) kutatásai tudósítanak – kisipari és kezdetleges módszereikkel, és ész veszejtő kiterjedtségükkel is csak keserű mosolyra fakasztják az embert, ha belegondol a kommunikációs forradalom – és következőképpen az ellenőrzés – mai lehetőségeinek tárházába. Bízunk benne, de a jogilag szabályozott felhasználást ma, a parlamenti ellenőrzés viszonyai között sem látjuk biztosítottak.<sup>[10]</sup> Személyes perspektívából az alkotmányjogászt a jogállamba vetett bizalom vezeti, az államelméletes-politológust azonban mélységes szkepszis jellemzi, sőt, kell, hogy jellemezze. A hatalom mikroorganizmusai ugyanis nemcsak mindig rejtőzködők, hanem mindig informálisak is. Nem a jog formalizált terepén működnek – emlékeztethetünk Michel Foucault életművének egyik legkidolgozottabb igazságára. Naivitás azt gondolni, hogy a de iure keretek egybeesnek a de facto viszonyokkal. Az államszocializmusban az osztályellenséggel szembeni, ma a terrorizmus, vagy éppen a „saját nemzetére rontónak” minősített tábor elleni harc ad felmentést bizonyos félegális és illegális módszerek alkalmazására. Az a történelmi tapasztalat, hogy a visszaélések kiterjedésére és módszereire mindig utólag, rendszerváltások nyomán derül csak fény, amikor a korábbi rendszer önlegitimációját elejtik, s így-úgy, megnyitják a kutatások előtt a terepet. Nem a működő, hanem a kimúlt államok válnak igazán átláthatóvá, s azoknak bírálják az államrezonját<sup>[11]</sup> – az új rendszer álláspontjáról.

Majtényi az információs jogok természetének bemutatásával, azok védelmének és szabályozásának lehetőségeit kereső munkásságával új utakon járó és eredményeket kifejtő elméleti igényű, gyakorlati szakember. Monográfiája nem-

[10] Igen, a lehetőség gyakran valósággá válik. Vona Gábor magán-elektronikus levelezését a 2010-es választási harcban használta fel az egyik politikai erő, a Magyar Nemzet on-line kommunikációs eszközével. Jogi konzekvenciák nélkül: nesze neked privacy – magántitok és garanciáik.

[11] Ezek a de facto veszélyek akkor is fennállnak, ha a polgári demokratikus jogállam nyilvánossága egyfelől valóban szélesebb, mint az államszocialista berendezkedésűeké volt, másfelől működési mechanizmusaik is eltérnek egymástól. Nemcsak azért, mert az államszocialista nyilvánosságot – *cum grano salis* – J. Habermas nyomán tekinthető egyfajta „udvari” nyilvánosságnak, hanem azért is, mert a polgári állam nyilvánossága a modern tömegdemokráciák korában nem csak igen széles, hanem roppant manipulatív is. Herbert Marcuse „Az egydimenziós embere (1965), a represszív tolerancia problémája és a kritikai szociológia láttelelei után ezt aligha kell jobban bizonyítani.

csak vaskos, hanem impozáns anyagot dolgozott fel. Mégpedig nemcsak tételes jogi és esetelemző, hanem jogtörténeti, szociológiai és jog-összehasonlító módszerekkel. Érdeemes a jogásztársadalom figyelmére.

## IRODALOM

- Szigeti Péter (2007a): Államszocialista kísérletek – történelmi tanulságok, In: *Államszocializmus, Értelmezések, viták, tanulságok*, Szerkesztette: Krausz Tamás – Szigeti Péter, L'Harmattan-Eszmélet Alapítvány, Budapest, 2007. 13-52. p.
- Szigeti Péter (2007b): Reflexiók az államszocializmus vitáról, In: *Államszocializmus, Értelmezések, viták, tanulságok*, Szerkesztette: Krausz Tamás – Szigeti Péter, L'Harmattan-Eszmélet Alapítvány, Budapest, 256-273. p.
- Szigeti Péter (2008): *A Magyar Köztársaság jogrendszerének állapota 1989-2006*, Komplex jog- és alkotmányelméleti, jogszociológiai és szakjogi elemzés, Akadémiai Kiadó, Budapest



• Pauler Tivadar portréja. In: *Akademiai Album. A' Magyar Tudományos Akadémia ünnepélyes megnyitásának emlékeül.* Pesten, 1865.